

Тема. Життя і творчість, громадянська і політична діяльність Володимира Винниченка. Прозові і драматичні твори. Мала проза: збірка «Краса і сила».

Мета: допомогти учням усвідомити жанрову й стильову різноманітність творів письменника, їхню художню привабливість; розвивати навички самостійного читання й аналізу художніх творів, підбору відповідної інформації, її оцінювання; виховувати почуття гуманізму, любов до художньої літератури.

Обладнання: портрет письменника, видання творів, ілюстрації до них; відеозаписи театральних вистав за творами В. Винниченка.

Теорія літератури: літературні жанри, неореалізм.

I. Мотивація навчальної діяльності школярів

Вступне слово вчителя.

Одні називали його «лікарем людських душ», інші гостро засуджували «колування» в закутках найпотаємнішого. Гнат Хоткевич відзначав: «Сильний талант, те, що він пише, невитримане, негармонійне, коструbate, але міцне і колоритне». Це про В. Винниченка. Так хто ж він — великий митець чи експериментатор в галузі літератури для обраних? Над цими та багатьма іншими питаннями ми будемо розмірковувати на сьогоднішньому уроці.

II. Оголошення теми й мети уроку

III. Актуалізація опорних знань учнів

Завдання учням.

- 1) Розкажіть про В. Винниченка як людину, громадського діяча, політика й письменника.
- 2) Поясніть, чому творчість письменника довгий час замовчувалася.

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

1924-1928 року видавництво «Рух» випустило «Зібрання творів» В. Винниченка у 23 томах, а 1930-1932-го у видавництві «Книгоспілка» вийшло 28 томів!

Талант художника, темперамент оратора, аналітичний розум мислителя, життєва активність і палка, кипуча, жагуча (як любив говорити сам письменник) вдача людини, якій небайдуже, що відбувається навколо, допомагали швидко і гостро реагувати на актуальні проблеми життя, давали матеріал для розширення тематичних обріїв.

Обсягом, різноманітністю тематики, проблематики, безліччю людських типів творчість В. Винниченка, безперечно, стоїть на рівні європейської літератури. (За літературознавцем А. Річицьким.)

Яка ж тематика творів В. Винниченка? Він пише про руйнування старого життя, соціальні контрасти, наростання протесту трудящих мас, економічну кризу

тогочасного села; про «щаблі життя», психологію людини, дитини, «дисгармонію» в суспільстві і душах; його тематика й проблематика — «любов і ненависть, терпіння і помста, туга і мрія, мрія до ясних, вільних, свободних часів, коли б душа людини ходила в святочній одежі, а не лежала обпльована і обезсловлена біля воріт чужого, ситого, тупого переможця».

Які б теми й проблеми не порушував письменник: чи то про гіркі поневіряння заробітчач («На пристані»), чи про жахливі картини в будинку божевільних («Хвостаті»), чи про долю людей, викинутих за межі життя — наймитів, політичних в'язнів, злочинців, солдатів («Краса і сила», «Голота», «Щось більше за нас», «Мнімий господін» та ін.), чи про тяжкий шлях художника (повість «Олаф Стефензон»), чи про злиденне життя емігрантів («Тайна») — на всьому лежить печать глибокого, «жорстокого» (за висловом С. Єфремова) реалізму, збагаченого тонкою психологізацією, справжньою художністю, тобто — неореалізму.

Розмірковуючи над сенсом життя, В. Винниченко примушував читача захоплюватися прекрасним і не відвертатися від потворного, «збирати мед із будяків і троянд». Тому герої його творів не завжди зрозумілі до кінця, можна не погоджуватися з їхніми вчинками, але важко залишатися байдужими до них.

2. Робота над переказом.

- 1) Переказ учнями самостійно прочитаних прозових творів В. Винниченка, висловлення вражень про них.
- 2) Детальний переказ оповідання «Краса і сила», обговорення твору.

3. Запитання до учнів.

— Наскільки сказане вчителем та літературознавцями про В. Винниченка, на вашу думку, відповідає тому, що ви прочитали?

4. Слово вчителя.

«Прозаїк з Божої ласки», як називали В. Винниченка, мав ще й неабиякий хист драматурга. Уже з 1909 року його п'єси були в репертуарі українських і російських театрів, а згодом «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Брехня», «Гріх» довгий час не сходили зі сцен Берліна, Дрездена, Лейпцига, Рима. Вистава «Гріх» та інші й донині йде в наших та зарубіжних театрах, а за драмою «Чорна Пантера і Білий Медвідь» режисером О. Біймою був знятий фільм.

З усього творчого доробку В. Винниченка саме драматургія найбільше зазнавала критики: від захоплення й гордості, «що в особі Винниченка ми, українці, виходимо на світову арену» до повного заперечення ролі його модерно-психологічної драми у формуванні нового українського театру. Одні говорили, що п'єси Винниченка «відкривали ХХ вік» української драматургії, а інші бачили у цих же п'єсах лише «копирсання у психології».

Як відзначають літературознавці, драми Володимира Винниченка — це стихія, бунт, виклик суспільству. Їхня тематика — свідомість та інстинкти, мораль і статеві проблеми, честь і зрада, у розкритті якої драматург часто «виходив за межі

дозволеного». Керуючись своїм відомим принципом «чесності з собою» і знаменитим висловом Шопенгауера «Філософові, як і поетові, мораль не повинна закривати правди», Винниченко намагається проникнути в найпотаємніші схованки людської душі, психології. Головний герой його п'єс — новий суспільний тип інтелігента, а дія відбувається у першій половині ХХ століття з його соціальними конфліктами й моральними протиріччями.

Драматургія Винниченка вирізняється гостротою проблем, глибиною психологічних екскурсів, відсутністю шаблонності, образним мисленням, неореалістичними тенденціями, символізмом, «новими горизонтами і обріями», з яких читач, глядач має змогу проникати в таємниці людської підсвідомості.

5. Повідомлення учня.

(Учень розповідає про драматургію В. Винниченка.)

Винниченко успішно виступив і в драматургії, яка складала значну частину його творчості.

У 1920-1921 роках п'єси драматурга ставилися в Києві, Харкові, Одесі, Львові, Чернівцях, Коломиї, в театрах Петербурга, Саратова, Самари, Тифліса, Баку.

Проблеми сценічного втілення його п'єс активно обговорювали з драматургом К. Станіславський, М. Немирович-Данченко, М. Садовський, Г. Юра, М. Заньковецька, І. Мар'яненко.

Лесь Курбас у своєму «Молодому театрі» здійснив постановку п'єс «Базар», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»; за участю режисера-постановника Гната Юри в тому ж театрі 1919 року відбулася прем'єра спектаклю за п'єсою «Гріх».

Відомий літературознавець Григорій Костюк зазначає, що з особливим успіхом у країнах Західної Європи йшли драми Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Закон», «Брехня». Видатна італійська драматична актриса Емма Граматіка поряд з драмами Ібсена, Піранделльо, Метерлінка мала у своєму репертуарі й драму Винниченка «Брехня», з якою гастролювала в усіх столицях Європи. Показово, що в Італії впродовж трьох років п'єса «Брехня» ставилася понад 300 разів. У той же час п'єси «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Закон», «Гріх» перекладаються німецькою мовою і з'являються в театрах Німеччини та інших європейських країн. Винниченко написав 23 п'єси, прагнучи «художньо освоювати» гострі соціально-політичні й моральні проблеми свого часу. Вороний писав про нього як драматурга: «На нашій літературній обрії є постать, що вже довгий час приваблює загальну увагу. З боку одних вона викликає обурення і лайку, з боку других — щире признание і навіть ентузіазм; байдужих нема, у всіх вона розбуджує глибокий інтерес до себе. Це постать В. Винниченка. Він признає обов'язковими для себе тільки закони творчості (ніяких інших!) і творить інтуїтивно, — мислить образами, живими уявами (символами), не голими розуміннями. І коли він помиляється, то і самі помилки цієї складної, художньої, натури без порівняння цікавіші, ніж ліниві прояви шаблонної думки більшості».

Драматурга часто і гостро критикували. Однак він продовжував писати п'єси. У 1929

році з'явилися його нові твори «Над», «Великий секрет» і «Кол-Нідре». Винниченко, за оцінкою Юрія Смолича, «оригінальною мистецькою манерою посів по праву місце духозбудника нової для українського театру культури».

Цікавою є п'єса «Брехня» (1910). У ній автор порушує морально-філософську та етичну проблеми. Вороний у статті «В путях брехні» зазначав: «Секрет успіху лежить у самій п'єсі — в цікавій проблемі, порушеній автором, і в оригінальній драматичній концепції, так неподібній до всього того, що мали ми в драмах інших авторів до цього часу... Цю проблему буржуазної моралі, збудованої на брехні, і трактує п'єса Винниченка: в ній брехня — це... неодмінна умова існування людей сучасної дрібнобуржуазної верстви».

Центральна постать у п'єсі — Наталя Павлівна. Вона вирішує дилему: як заспокоїти свою совість, своє бунтівниче невдоволене «я» інтелігентної людини і виправдатися перед коханцем, щоб затримати його при собі. Для цього вона йде на компроміс із совістю і творить низку брехні. «Що є істина? — каже вона. — Істина є постаріла брехня, всяка брехня буває істиною». Вона впевнена, що «людям зовсім не треба правди чи брехні, їм треба щастя... покою. Коли брехня може це дати, слава брехні». Вражає майстерність Винниченка-психолога. Він переконливо правдиво вмотивовує поведінку Наталі Павлівни.

(Учні наводять приклади з тексту. Можна заздалегідь дати завдання інсценізувати уривки твору, використавши на уроці елемент рольової гри.)

На думку М. Вороного, виявом нового методу Винниченка в техніці психологічної драми було те, що автор внутрішню боротьбу Наталі Павлівни виніс з її душі на білий світ.

«Гріх» — один з найдовершеніших драматичних творів письменника, присвячених революційній боротьбі з російським самодержавством у роки Першої світової війни. Сценічна популярність п'єси, на думку критика Ол. Киселя, поряд з усім іншим, була зумовлена і цікаво побудованою композицією. «Гріх», — писав критик, — може, найкраща п'єса Винниченка, при виконанні на сцені вона цілком опановує глядача, й зацікавлення нею не спадає протягом усього часу, особливо в третьому акті, хоч він і найдовший в драмі».

Прем'єра вистави п'єси відбулася 1919 року на сцені «Молодого театру» Леся Курбаса за участю режисера-постановника Гната Юри.

6. Колективна робота.

Переказ змісту, зачитування уривків із драматичних творів В. Винниченка, самостійно прочитаних чи побачених учнями в театрі, висловлення власних суджень про них. Перегляд відеоматеріалів.

V. Закріплення знань, умінь та навичок

Тестове завдання.

Висловлювання літературознавця І. Дзевєріна про творчість В. Винниченка «прагнув влити свіжу кров у поезику старого реалізму» означає, що письменник:

А взявся до розробки цілком нових для української літератури тем і мотивів;
Б порушував лише проблеми того часу;
В звернувся до психології людської душі;
Г відмовився від етнографізму та побутовізму заради зображення високого польоту, мрій та сподівань людини.

VI. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

• Продовжіть речення.

«Я хотів би познайомитися з (подивитися, прочитати про) ...»

«Згадуючи оповідання В. Винниченка «Федько-халамидник», я думаю ...»

«Мені здалося, що ...»

VII. Домашнє завдання

Вміти характеризувати творчість В. Винниченка, наводити конкретні приклади із його творів, прочитаних са